

СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОЇ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ

Розглядаються причини виникнення і механізми розвитку суперечностей та кризового стану сучасної грошової системи, проаналізовано модифікацію функцій паперово-безготівкових грошей.

Рассматриваются причины возникновения и механизмы развития противоречий и кризисного состояния современной денежной системы, проанализирована модификация функций бумажно-безналичных денег.

The article deals with the causes and mechanisms of contradictions and crisis of the modern monetary system. Review features of paper money was analyzed.

Ключові слова: паперово-безготівкові гроші, грошова система, уявна цінність, функція міри цінності.

Сучасна світова грошова система базується на грошах, які позбавлені вартісного змісту. Нещодавно, років 50–60 тому, фінансисти не могли собі уявити, що гроші, які не забезпечені золотом, можуть бути спроможними до самостійного існування. Але життя показало, що незважаючи на руйнацію доларової золотодевізної системи і позбавлення долара США фіксованого золотого вмісту, долар і сьогодні зберігає панівне становище у світовій економіці та у міжнародних розрахунках. В економічній теорії постає питання: як могло статися, що всупереч здоровому глузду авторитетних класиків, змогли існувати гроші, які позбавлені реальної вартості? На наш погляд, проблема полягає в з'ясуванні особливостей розвитку сучасної грошової системи та модифікації функцій паперово-безготівкових грошей.

Аналіз останніх досліджень як українських, так і зарубіжних авторів вказує на існування величезної кількості наукових підходів та поглядів щодо розвитку суперечностей сучасної грошової системи, пошуку способів позбавлення її кризового стану та з'ясування перспективи можливостей збереження паперово-безготівкових грошей. Але остаточної, узгодженої концептуальної відповіді на усі ці питання поки що не існує. Це вказує на актуальність подальшого дослідження вказаної сукупності проблем сучасної грошової системи.

Метою статті є з'ясування причини виникнення суперечностей і механізму розвитку кризового стану сучасної грошової системи, визначення особливостей її дії та відповідної модифікації функцій сучасних грошей.

В умовах перманентної економічної нестабільності та череди фінансово-економічних криз золото як справжні гроші поступово втратило поліфункціональне значення. Згідно з дією закону Грешема, воно закономірно витіснялося із використання гіршими – паперовими та безготівковими грошима. Не врятували від поступової руйнації «золотого стандарту» різноманітні урядові заходи та угоди, обмеження або заборона у багатьох країнах, навіть у США, на вивіз золота та його купівлю-продаж. Золото поступово втратило функцію засобу обігу. Воно зберегло власну природну

властивість бути носієм реальної вартості, а тому продовжує виконувати функції нагромадження скарбів і світових грошей. Золото залишилося засобом остаточного регулювання взаємних грошових вимог та зобов'язань. Тому воно зберегло своє значення як певної частини валютного резерву міжнародних платіжних засобів сучасних країн і перетворилося на найбільш ліквідні світові резервні гроші. Золото зберегло і функцію міри вартості, але у модифікованій – опосередкованій формі ціни валют у золоті на золотовалютних біржах світу. В умовах існування паперово-безготівкових грошей, які знецінюються, золото приречене бути тезаврованим скарбом та високоліквідним резервом із ціною виразу у номіналістичних грошах.

Із 70-х років ХХ ст. посилюється процес витіснення золота із міждержавних розрахунків внаслідок нав'язування світу урядом США паперового долара замість золота. Завдяки Бреттон-Вудській валютній угоді від 1944 р. долар США закріпився у свідомості світової спільноти як єдиний надійний засіб міжнародних розрахунків, оскільки долар був забезпечений золотом за офіційним курсом 35 дол. за трійську унцію. Монопольне становище національної валюти США сприяло надмірним економічним і політичним витратам уряду США у боротьбі за панування в світі, що і вдалося здійснити. У руслі такої урядової політики в економічній теорії США та країн західної Європи панівне місце посіли номіналістично-монетариські погляди на гроші [1, с.5]. Після багатьох суперечок вони фактично закріпилися у відповідних рішеннях Ямайської угоди 1976 р. Було заявлено, що відбувся процес демонетизації грошей і золото вже не є грошима. Ця ідея була штучно вмонтована у зміст та висновки майже усіх основних економічних досліджень та підручників. За вдалий розвиток монетарної доктрини її автори отримали звання нобелівських лауреатів.

Цікаво, що зазначені погляди уряду США парадоксально співіснували із активним поповненням офіційних запасів золотого резерву країни. Упродовж багатьох років вдавалося утримувати штучно занижену ціну на золото, що забезпечило США закупівлю золота із найменшими фінансовими витратами. У результаті офіційний золотий запас США зараз становить близько 8,2 тис. т. На межі тисячоліть довіра до долара почала помітно падати. Унаслідок цього за останні 10 років спостерігається стала тенденція щодо зростання суспільного попиту на золото. Його річний видобуток збільшився майже до 2,5 тис. тонн, або у 1,8 разів. В умовах високого попиту світові ціни на золото почали перевищувати його вартість на 30% і більше. Наприклад, у серпні 2011 року світова ціна на золото сягнула до 1920 дол. за трійську унцію у той час, як його гранична вартість у найгірших умовах видобутку не перевищувала 1400 дол.

Таким чином зусиллями США на зміну доларової золотодевізної системи прийшла доларова папероводевізної система міжнародних розрахунків, яка ґрунтується не на вартості золота, а на уявній цінності доларових девізів. На

зміну повноцінним грошам, що акумулюють вартість, прийшли паперово-безготівкові гроші, які не мають реальної вартості. Вони не здатні виконувати функцію міри вартості так само, як те, що не має довжини, не може бути мірою довжини, а те, що не має ваги, не може бути мірою ваги.

Отже, так склалося, що сучасні гроші, не маючи реальної вартості, акумулювали у собі виключно уявно-віртуальну цінність. Через посилення грошового фетишизму вони монополізували функцію міри усіх цінностей, як матеріальних, так і нематеріальних. У грошах вимірюється усе: моральні збитки, здоров'я, совість, чуже і навіть власне життя. Механізм дії функції міри цінності закладений в основу сучасного ціноутворення, яке певною мірою, але однобоко досліджено й описано у теорії мікроекономіки.

В умовах сучасної економіки відчувається потужний модифікуючий ціноутворюючий вплив чинників монополізації та спекуляції. Сучасні ринкові ціни здебільшого значно відхилені від вартісної бази. Поняття вартості зберегло своє значення лише для визначення економічних витрат. Якщо вартісні характеристики виробників не вкладаються у ціннісні характеристики ринкових цін, такі товари та послуги не будуть вироблятися або пропонуватися.

Незважаючи на те, що сучасна система паперово-безготівкових грошей з уявно-віртуальною цінністю має багато слабких сторін, втрачає суспільну довіру і піддається критиці, на нашу думку, вона ще має чималий потенціал для подальшого практичного використання і може ще довго зберігатися. Панування паперово-девізної доларової системи дозволяє уряду США майже безкоштовно використовувати економічні і політичні ресурси світового співтовариства. Усім іншим країнам потрібно долар заробляти через конкурентну торгівлю на світовому ринку. США задовольняють власні потреби за рахунок ресурсів інших країн, адже мають можливість продукувати власний долар у необмеженій кількості. Оплата політичних послуг та економічне керування світом певною мірою здійснювалося через американську фінансову установу під назвою Міжнародний Валютний Фонд. Його політично спрямовуючий і економічно керуючий вплив й досі відчуває весь світ, у тому числі і Україна через відомі вимоги щодо її внутрішньої та зовнішньої політики.

Крім того, уряд США використовує інфляцію як засіб списання власних боргових зобов'язань усередині країни, а також відносно інших країн-партнерів у сфері торгівлі і бізнесу. Регульована інфляція вигідна й урядам інших країн, оскільки надає можливість зменшувати борги перед власним народом та посилювати рівень його економічної експлуатації. Привабливість долара поки що забезпечується економічними можливостями реального сектора економіки країни та її економічною могутністю, яка за останні роки помітно поменшала. Втрата економічного лідерства США у світі неминуче потягне за собою втрату панування долара і заміну його на альтернативну грошову одиницю, наприклад, на юань або євро.

Джерелом світової фінансової нестабільності є також перманентна боргова інфляція. Основу механізму її виникнення та розвитку складає сучасна кредитно-грошова система [2, с.40]. Банки, що складають основу цієї системи, перебувають у постійних пошуках збільшення власних прибутків і надмірно фінансують бізнесові проекти реального сектора економіки. Розводнюючи грошові активи через їх безготівкову мультиплікацію, вони перетворилися на торгівців боргами.

Крім того, обсяги величезної доларової маси також багаторазово збільшуються світовою банківською системою через створення нею безготівкових грошей у банківських комп'ютерних мережах. Мультиплікація безготівкових грошових агрегатів та імітованої у різноманітних цінних паперах вартості відбувається через їх розводнення, а також через штучне збільшення їх ринкової ціни. Внаслідок цього, як зазначають дослідники, вже на початку XXI ст. на кожний долар, що вимірював вартість реального сектора світової економіки, у фінансовій сфері циркулювало в середньому приблизно 50 дол. [3, с.319]. «Споживання у борг і викликає диспропорції між споживанням і виробництвом, коли споживається більше, ніж виробляється. У 2007 році у США борги по іпотечних цінних паперах досягли 46 трлн. дол., що втричі перевищувало ВВП країни» [3, с.321].

У витоків формування сучасного перманентного характеру кризового стану світових фінансів знаходиться фіктивна складова в оцінці суспільних благ і безготівкової грошової маси. Величина диспропорції між реальною і фондовою (фіктивною) вартістю грошових агрегатів перевищила критичний рівень. Як наслідок, об'єктивно виникли завеликі суперечності між реальною і фіктивною вартістю капіталів, між реальною та імітованою вартістю товарів, послуг, грошової маси. Ці суперечності певною мірою знімаються в умовах фінансово-економічної кризи через формування і руйнування «фінансових бульбашок», які частково зменшують таку розбіжність, тобто певною мірою усувають вищезгадані суперечності сучасної світової фінансової системи, але не в змозі ліквідувати їх повністю.

Незважаючи на усі недоліки, довготривалість існування грошей з уявною цінністю забезпечено тим, що в економічній теорії поки що не існує ґрунтовних альтернативних пропозицій щодо впровадження більш досконалої системи грошового обігу. Сучасна грошова система зручна для правителів цього світу, особливо для уряду США. За умов збереження відносної економічної і політичної рівноваги вона може проіснувати досить тривалий час. Сучасні паперово-безготівкові гроші можуть втратити цінність тільки у випадку світової війни або, наприклад, глобальної природної катастрофи, що мало ймовірно. Тільки у таких умовах може відбутися повернення до металевого стандарту, а у більш важкому випадку може відродитися еквівалентна форма вартості, де найвищу цінність набудуть продукти харчування та життєзабезпечення. Але такий розвиток подій, швидше всього, є гіпотетичним.

Список використаних джерел:

1. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання (закінчення) / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4–13
2. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – №4. – С. 37–46
3. Ткаченко О.В., Кириллова Г.Ю. Проблема економічних циклів та криз у контексті сучасної політичної економії / О.В. Ткаченко, Г.Ю. Кириллова // Формування ринкової економіки: зб. наук праць – спец. вип. – Методологічні проблеми сучасної політичної економії. К.: КНЕУ, 2011 – С.315–323